

Hoewel er een hevig debat woedt rond het gebruik van de Cito-kleutertoetsen ontbreken veel van de feiten over de bruikbaarheid van deze scores in het dagelijks onderwijs. Een Kamermotie dwong de staatssecretaris af te zien van de verplichte kleutertoets. Kleuters zijn door hun grillige ontwikkeling moeilijk te toetsen.

door Ineke Oenema-Mostert

De meetbare kleuter

In Nederland leggen scholen door middel van toetsscores aan de onderwijsinspectie verantwoording af over de mate waarin ze vooraf gestelde doelen behaald hebben. Een van de belangrijkste systemen om deze normering te verkrijgen is het Cito Volgstelsel van het Centraal Instituut voor Toets Onderzoek. Ruim 85% van alle basisscholen in Nederland maakt gebruik van dit systeem. Het bestaat uit het monitoren van leerlingen door twee keer per jaar een toets over rekenen en taal af te nemen. Het Cito Volgstelsel begint hiermee in groep 1 met de Cito-toetsen 'Taal voor kleuters' en 'Rekenen voor kleuters'. Door deze focus op schoolse vaardigheden, zoals rekenen en taal, worden cognitieve doelen in de onderbouw steeds belangrijker. Het formele leren wordt door deze ontwikkeling in het onderwijsbeleid steeds eerder geïntroduceerd en getoetst, waardoor jonge kinderen in het onderwijs te vroeg vergeleken worden met de gemiddelde ontwikkeling van leeftijdgenootjes. De variatie in de ontwikkeling van jonge kinderen wordt uit het oog verloren. De hersenen en het zenuwstelsel van de mens zijn

bij de geboorte nog niet af, maar ontwikkelen verder na de geboorte; deze ontwikkeling kan doorgaan tot na de puberteit. Die ontwikkeling verloopt in fasen. Een kind moet iedere fase in de ontwikkeling doorlopen voor het naar de volgende fase kan. Als een fase nog niet geheel doorlopen is, kan het kind moeilijkheden ondervinden bij de volgende fase. Jonge kinderen verwerken informatie anders dan oudere kinderen. Vaardigheden die noodzakelijk zijn voor het formele leren komen pas tot ontwikkeling rond het zesde levensjaar. Wanneer een kind ouder wordt, leert het de aandacht te vestigen op de leerkracht, afleidingen te negeren, de beurt te nemen in spel en klassikale situaties, rekenregels te onthouden en ongepaste reacties te onderdrukken. Deze fundamentele zelfregulerende vaardigheden staan bekend als de executieve functies. Deze zijn nodig voor het aanleren van specifieke schoolse vaardigheden, zoals rekenen en taal als deel van het formele leren. Pas wanneer de executieve functies voldoende ontwikkeld zijn, is een kind eraan toe om schoolse vaardigheden aan te leren en de schoolse vaardigheden

Het is niet met zekerheid te zeggen

of de toetsscore representatie

zouden eerst dan, en niet eerder, getoetst kunnen worden. Het is daarom de vraag of de manier van toetsen rekening houdt met de variatie in ontwikkeling van jonge kinderen in het onderwijs.

De kleuter Cito-toets?

Het onderwijsbeleid wordt vormgegeven vanuit het perspectief dat de schoolse vaardigheden die vroeg gemeten worden vaak goede voorspellers zijn voor later schoolsucces. Daar valt wel iets op af te dingen. Het ene jonge kind in het basisonderwijs kan op een hoger niveau presteren maar stilstaan in de ontwikkeling, terwijl een ander jong kind in de onderbouw op een lager niveau presteert maar juist groeit in de ontwikkeling. Hierdoor is niet met zekerheid te zeggen of de toetsscore een juiste representatie van de praktijk is. De validiteit van de toets wordt sterk beïnvloed door de ontwikkeling van het jonge kind, die snel en grillig verloopt.

Het Cito geeft aan dat de toetsen niet bedoeld zijn voor voorspellend gebruik en onderzoekt daarom alleen de begripsvaliditeit. Dat wil zeggen: men onderzoekt hoe goed de toetsen taal- en rekenvaardigheid meten door de scores met de oude taal- en rekentoetsen te vergelijken. Cito wil met zijn toetsen (in combinatie met observaties) onder meer twee belangrijke vragen beantwoorden: hoe kan ik mijn onderwijs zo goed mogelijk laten aansluiten op het ontwikkelingsniveau van het kind en wat kan ik het kind nu, in deze fase, het best aanbieden? Deze vragen zijn beide gericht op het toekomstperspectief van het individuele kind. Het achterliggende doel is namelijk verbetering van de toekomstige leerprestatie ten opzichte van de huidige situatie. Echter, onderzoek ten aanzien van de stabiliteit van de Cito-scores ontbreekt tot nu toe; dit heeft geleid tot een eerste onderzoek naar de voorspellende waarde van Cito-scores in de kleuterklassen en naar de stabiliteit van de Cito-scores.

De meetbare kleuter?

Dit eerste onderzoek naar de voorspellende waarde en stabiliteit van de Cito-scores is gedaan aan de hand van observaties tijdens de afname van de

Cito-toets in verschillende kleutergroepen, en op basis van geanonimiseerde Cito-gegevens van groep 1 t/m 3 van ruim 360 leerlingen van verschillende basisscholen in Drenthe. Voor de zes metingen zijn de midden- en eindmetingen van groep 1 tot en met 3 (M1, E1, M2, E2, M3, E3) gebruikt.

De resultaten van het observatieonderzoek laten grote verschillen zien in de manier waarop de Cito-toets afgenomen wordt. Hoe zitten de kleuters? Hoeveel instructie of hulp wordt er gegeven? Hoe vaak wordt de toets afgenomen? Wordt er van tevoren geoefend? Enzovoort. Ook zijn er grote verschillen in de consequenties die verbonden worden aan de Cito-score. Wordt er wel of niet een interventie ingezet? Zo ja, bij welke score?

Tijdens het onderzoek zijn vooral verschillen gevonden ten aanzien van de setting van de klas (weinig/veel visuele afleiding), de setting van de school (weinig/veel rumoer, de mate van organisatie), de wijze van lesgeven en omgang met de kinderen in de klas. De meeste leerlingen blijken moeite te hebben met stil zijn tijdens de afname: roepen om juf, het meermalen uit enthousiasme voorzeggen van een antwoord (dit kwam in alle observaties voor) en het becomingariëren van gedrag van zichzelf of een ander. Tijdens het beantwoorden van toetsvragen die door de leerlingen lastig werden gevonden, maakten ze meer opmerkingen zoals 'ik snap het niet', 'is deze goed?' en 'ik weet het niet'. Uit de vragenlijst voor leerkrachten is naar voren gekomen dat de leerkrachten van mening zijn dat de vragen uit de Cito-toets 'Rekenen voor kleuters' buiten de belevingswereld van de leerling liggen. Aangegeven is dat sommige vragen uit de toets overeenkomen met lesstof van groep 3, zoals vragen met betrekking tot de tafel van 2. Daarnaast is door de leerkrachten genoemd dat de onderwerpen behorende tot de Cito-toets 'Rekenen voor kleuters' niet altijd overeenkomen met de leerervaring van leerlingen uit groep 1 en 2: een vormvraag over een parfumllesje en vragen waarbij een leerling van links naar rechts moet lezen zoals 'van dik naar dun'.

Het meer cijfermatige deel van het onderzoek laat zien dat het behaalde niveau op de Cito-toets van een leerling in groep 2 behoorlijk kan verschillen van het door dezelfde leerling behaalde niveau in groep 3. Ongeveer 60% van de leerlingen behoudt

een juiste van de werkelijkheid is

het niveau A of B; ongeveer 1% van de leerlingen behoudt niveau D of E, maar zo'n 30% van de kinderen wisselt van niveau; 20% gaat van een hoge Cito-score (A, B of C) op meetmoment midden groep 2 (M2) naar een lage D- of E-score op meetmoment eind groep 3 (E3); 10% gaat van een lage naar een hoge score. Bovendien blijkt dat de kans dat kinderen een lage Cito-score behouden gedurende groep 1 t/m 3 klein is: ongeveer 70% van de kinderen die eerder een D of E scoorden, heeft zes maanden later een hogere score. Dit betekent dat de voorspellende waarde van eerdere Cito-scores op latere Cito-scores niet hoog is. Uit het onderzoek is ook naar voren gekomen dat de verdeling in de niveau-indeling A tot en met E gegeven door Cito aanzienlijk verschilt met de gevonden niveau-indeling van dit onderzoek. Het percentage leerlingen met een A- of B-score ligt in dit onderzoek hoger (66%) dan bij Cito (50%) en het percentage leerlingen met een D- of E-score beduidend lager (9%) dan bij de indeling die Cito hanteert (25%). Ook zijn er tussen de zes meetmomenten grote verschillen in percentages per Cito-score. Dit wijst erop dat de Cito-toets voor kleuters over een geringe betrouwbaarheid beschikt.

Work in progress

De kleuter is nog een persoonlijkheid in wording en moet kunnen uitgroeien tot een persoon die vol zelfvertrouwen naar groep 3 gaat. Kinderen kunnen pas met recht leerlingen genoemd worden als op basis van de neurobiologische ontwikkeling vaardigheden zijn ontwikkeld die het echte leren mogelijk maken: als ze zich in de gesproken taal goed kunnen uitspreken, beheersing hebben over de grove en fijne motoriek, denkstappen hebben gemaakt tot aan het concreet operationele stadium, in een groep kunnen functioneren, instructies

kunnen begrijpen en geconcentreerd aan een opdrachtje kunnen werken.

Jonge kinderen ontwikkelen zich zeer gevarieerd, waardoor er grote verschillen tussen kinderen bestaan. Langzaam en snel is niet een criterium, maar breed is een criterium (langzaam groeiend, stevig geworteld). Vanuit dit perspectief is vroege labeling contra-productief. Jonge kinderen leren veel, ontwikkelen hersenroutes op weg naar de ontwikkeling van talenten: het vermogen om meerdere hersenroutes te gebruiken. Het volgen van de ontwikkeling van jonge kinderen in het onderwijs is een heel belangrijke kernkwaliteit van het pedagogisch didactisch handelen van de leerkracht, gebruikmakend van betrouwbare en stabiele instrumenten.

Het eerste verkennende onderzoek heeft zoveel aanknopingspunten voor vervolgonderzoek gegeven dat inmiddels een promotieonderzoek is gestart. De voorspellende waarde van de Cito-scores in de kleuterklassen voor latere Cito-scores en de stabiliteit van behaalde Cito-scores zal verder onderzocht worden. ✱

INEKE OENEMA-MOSTERT studeerde orthopedagogiek aan Rijksuniversiteit Groningen en promoveerde in 2006 op haar proefschrift *Orthopedagogische thuisbegeleiding voor gezinnen met een jong chronisch ziek kind. Ze is werkzaam als opleider en onderzoeker bij de basiseenheid Orthopedagogiek RUG. Sinds 2012 is ze tevens als lector Early Childhood Stenden Hogeschool verbonden aan de opleiding Leerkracht basisonderwijs, met als opdracht het zicht krijgen op de rol van het onderwijs in relatie tot het ontwikkelen en leren van jonge kinderen in de leeftijd van 3 tot 7 jaar.*

LITERATUUR Bronneman-Helmers, H.M. (2009). De kwaliteit van het onderwijs. In: *Jaarboek overheidsfinanciën 2009* (pp. 123-139). Den Haag, Nederland: Sdu Uitgevers. • Galinsky, E. (2010). *Mind in the making. The seven essential life skills every child needs*. New York, United States of America: HarperCollins Publishers. • Kolb, B., & Whishaw, I.Q. (2009). *Fundamentals of human neuropsychology*. New York, United States of America: Worth Publishers. • Planta, R.C. (2012). *Handbook of early childhood education*. New York, United States of America: The Guilford Press. • Wieberdink, H., & Kuster, H. (2012). Integratie van onderwijs en opvang: afscheid van de kinderwereld? *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 51(9), 399-411.